

УДК 371.134:811.111

Ольга Комар

ОГЛЯД ТА ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСНОВНИХ ПРИНЦИПІВ КОМУНІКАТИВНОГО ПІДХОДУ ДО НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Статтю присвячено питанню реалізації основних принципів комунікативного підходу до навчання англійської мови. З'ясовано сутність понять «комунікативної компетентності» та «комунікативного підходу», розглянуто популярні моделі комунікативної компетентності. На підставі результатів аналізу спеціалізованої літератури з методики навчання іноземної мови визначено основні складові комунікативного підходу навчання. Окреслено важливість ситуативно-тематичної подачі мовного матеріалу, вказано на особливості досягнення задовільних результатів при використанні ситуацій з реального життя.

Ключові слова: комунікативність, комунікативна компетентність, комунікативний підхід, формалізм, функціоналізм, конструктивізм, дискурс, ситуативне навчання.

Статья посвящена вопросу реализации основных принципов коммуникативного подхода к обучению английскому языку. Выяснено сущность понятий «коммуникативной компетентности» и «коммуникативного подхода», рассмотрены популярные модели коммуникативной компетентности. На основании результатов анализа специализированной литературы по методике обучения иностранному языку, определены основные составляющие коммуникативного подхода обучения. Отмечено важность ситуативно-тематической подачи языкового материала, указано на особенности достижения удовлетворительных результатов при использовании ситуаций из реальной жизни.

Ключевые слова: коммуникативность, коммуникативная компетентность, коммуникативный подход, формализм, функционализм, конструктивизм, дискурс, ситуативное обучение.

The article deals with the implementation of the basic principles of communicative approach in teaching English. The basic nature of the terms «communicative competence» and «communicative approach» is presented, the most popular models of communicative competence are outlined. The main idea of the communicative approach – an attempt to make the process of teaching English in terms of real communication is presented by sets of exercises. The tasks are prepared according to the students' lexical and grammar knowledge and frequency of use of the material they include in everyday situations. On the basis of results of the brief analysis of specialized literature on the methodology of foreign language teaching, the main components of the communicative

approach are defined. Importance of situational-thematic way of presenting of language material is mentioned, the peculiarities of achievement of positive results via using real-life situations are indicated.

Key words: *communicative, communicative competence, communicative approach, formalism, functionalism, constructivism, discourse, situational teaching.*

Модернізація сучасної освіти, зокрема навчання англійської мови, зумовлює необхідність вдосконалення процесу підготовки майбутніх вчителів іноземної мови до використання комунікативного підходу у професійній діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що на початку 1980-х років як на Заході, так і в Україні, комунікативний підхід та принципи навчання англійської мови стали досить популярними. В дослідженнях Б. Беляєва, І. Біма, О. Вишневського, Г. Відоусана, Д. Вілкінса, К. Джонсона, У. Літлвуда, Ю. Пассова, В. Плахотніка, В. Редька, Дж. Річардса та інших учених було розглянуто різні аспекти використання комунікативного підходу до навчання іноземних мов.

Мета статті – розкрити визначення понять «комунікативність» та «комунікативний підхід»; розглянути процес формування та розвитку комунікативного підходу, основні принципи його реалізації під час навчання іноземної мови.

Упродовж останніх ста років методичні принципи навчання іноземних мов перебували в центрі уваги багатьох відомих лінгвістів, методистів, викладачів та філософів. Це пов'язано, в першу чергу, з соціально-економічними причинами: міграцією людей, глобалізацією економіки і культури, розвитком туризму та професійних навичок тощо.

Сьогодні, комунікативність вважається одним із найважливіших аспектів у вивченні іноземної мови. В цій статті розкриємо визначення поняття комунікативності, етапи його розвитку та можливості сучасного використання в професійній підготовці майбутніх учителів англійської мови. У зв'язку з цим розглянемо процес формування та розвитку комунікативного підходу і основні принципи його реалізації під час навчання іноземної мови.

Комунікативність в останні десятиліття залишається одним з важливих аспектів у навчанні іноземної мови. В історії навчання мови існували такі традиції, як формалізм та функціоналізм. Формалізм підкреслює необхідність бездоганних мовленнєвих навичок і коректне використання граматичних форм. Функціоналізм допускає наявність помилок і пропонує вивчення лише тих граматичних правил, які є головними для здійснення спілкування іноземною мовою. Незважаючи на те, що і формалізм і функціоналізм мали корені ще в античності, формалізм переважно займав важливе місце у навчанні мови. Впродовж останніх 30 років в глобальних масштабах отримав підтримку принцип

комунікативного навчання.

Формалізм упродовж тривалого часу займав домінуючу позицію у навчанні іноземної мови в Європі. Його можна назвати «традиційним навчанням», яке основну увагу спрямовувало на оволодіння граматичними правилами мови. Спілкування іноземною мовою, звісно, вважалося однією з головних цілей у традиційному процесі навчання мови, однак граматики залишалася основою мови та процесу її навчання [1, с. 3]. В кінці 1960-х методисти почали надавати перевагу функціональним та практичним умовам використання іноземної мови. Таку лінгводидактичну дискусію розпочав М. Хомський, який запропонував поняття «компетентність» (competence). Згідно з М. Хомським, компетентність – це інтуїтивне володіння мовою, здатність будувати речення граматично правильно. В 1970-ті роки Д. Хаймс (Hymes) трансформував концепцію Н. Хомського і ввів нове поняття «комунікативна компетентність» (communicative competence). На думку Д. Хаймса, це поняття пов'язане не лише з наявними знаннями з граматики, але й здатністю правильно використовувати їх у різних ситуаціях. Таким чином, володіння мовою – це володіння граматичними правилами мови, і знання культури і соціальних правил спілкування цією мовою [3, с. 277]. Активному обговоренню поняття «комунікативна компетентність» у 70-ті та 80-ті роки послідувало створення та популяризація деяких моделей розвитку комунікативної компетентності.

Однією з найпопулярніших моделей розвитку комунікативної компетентності вважається «модель Канала і Суейна». Ця модель включає в себе такі компоненти: граматична компетентність (володіння граматичними правилами); соціолінгвістична компетентність (володіння соціокультурними нормами); дискурсна компетентність (здатність поєднувати граматичні форми зі значеннями для побудови правильних речень); стратегічна компетентність (здатність використовувати вербальні та невербальні стратегії, аби сприяти спілкуванню та мінімалізації непорозумінь) [5, с. 27].

Іншу дуже популярну модель створив Л. Бахман. Ця модель включає два компоненти володіння мовою: знання про мову та метакогнітивні стратегії. Перший компонент – знання про мову – поділяється на дві частини: організаторські знання і прагматичні знання. Організаторські знання включають знання граматики, фонетики, орфографії, а також знання текстових норм, правильної побудови тексту. Прагматичні знання представляють собою володіння лексикою, різними функціями мови і вміння вживати різні висловлювання у відповідних ситуаціях мовлення. Другий компонент володіння мовою – метакогнітивні стратегії – передбачає, наприклад, вміння оцінити ситуацію мовлення та успіх спілкування в даній ситуації. В реальній ситуації спілкування всі перераховані компоненти пов'язані один з одним [5, с. 18].

Комунікативний підхід розширив поняття «володіння мовою»: це не

лише володіння граматичними правилами, але і знання культури, норм та правил спілкування, вміння використовувати лексику в правильному контексті. Головна ідея комунікативного підходу – це спроба наблизити процес навчання до реального спілкування [7, с. 259]. Під час вивчення мов можна виділити наступні моменти: 1) виокремлення різних мовленнєвих реплік; 2) мовленнєва інтенція співрозмовників (здатність усвідомлювати інтенцію та мотиви співрозмовника); 3) комунікативна компетентність (вміння правильно використовувати мову як інструмент реального спілкування.)

Спеціалізована література з методики навчання іноземної мови виділяє такі принципи реалізації комунікативного підходу навчання: 1) комунікативна (практична) спрямованість процесу вивчення мови; 2) функціональний підхід до відбору та подачі мовного матеріалу; 3) ситуативно-тематична презентація мовного матеріалу; 4) виділення декількох етапів навчання і концентричне розташування навчального матеріалу; 5) вивчення лексики і морфології на синтаксичній основі; 6) врахування країнознавчого аспекта в процесі навчання; 7) врахування рідної мови тих, хто навчається [7, с. 252].

Перший комунікативний принцип – це практична спрямованість навчання. Ми вважаємо, що цей принцип є найголовнішим, оскільки решта базуються на ньому та певною мірою залежать від нього. Практична спрямованість навчання, з одного боку, вказує на цілі навчання, тобто вміння спілкуватися іноземною мовою, а з іншого боку, – повністю супроводжує процес досягнення цих цілей. Важливо підкреслити, що цілі визначаються не лише індивідуальними інтересами студентів, а і їхніми потребами, і соціальним замовленням суспільства. Отже, будь-яке мовне явище слід вивчати не ізольовано, а в тексті, в реченні, в контексті. Усі вправи повинні бути максимально наближені до реального спілкування.

Другий комунікативний принцип – це функціональний підхід до відбору та подачі матеріалу. Відповідно до нього, всі мовленнєві явища (наприклад, граматику) розглядають з точки зору їхнього місця в структурі мови, їхньої важливості для розуміння повідомлення. К. Морроу вважає, що на занятті слід завжди відштовхуватись від конкретних цілей навчання. Іншими словами, учителю завжди потрібно знати, що є корисним для спілкування англійською мовою, тому мовний та лексичний матеріал повинен відбиратися з урахуванням його комунікативної значущості [4, с. 60]. Традиційна граMATика являє собою загальну класифікацію мовних явищ, а функціональний підхід враховує їх комунікативну значущість, продуктивність і частотність. Спочатку навчають необхідним для спілкування правилам граматики та певному запасу лексики. Так само представляється і мовний матеріал під час навчання за комунікативним підходом. Однак слід звернути увагу на те, що негативним моментом у такій подачі мовного матеріалу є розбіжність та поділ, що заважають студентам розглянути впорядковану та загальноприйнятую систему мови.

На думку методистів, цю проблему можна вирішити за допомогою спеціальних етапів систематизованого спілкування. Завдання етапів – це «побудова цілого» із вивчених раніше відносно ізольованих один від одного мовленнєвих факторів. Відповідно, під час навчання студенти оволодівають важливими для спілкування комунікативними одиницями і дізнаються про лексико-граматичну структуру мови. Ми розділяємо думку вище згаданих авторів, що узагальнення і систематизація декількох граматичних явищ допомагають зберігати в пам'яті основні аспекти мови. Під час спілкування іноземною мовою також необхідно знати можливості та обмеження певних взаємозв'язків в межах мовної системи. Саме тому ми вважаємо недоцільним відмовлятися від системного і систематизованого навчання граматики, а навпаки, слід вважати рівень володіння граматикою одним з важливих аспектів комунікативної компетенції.

Реальне спілкування зазвичай пов'язане з конкретними життєвими ситуаціями, тому при навчанні англійської мови як іноземної широко використовується принцип ситуативно-тематичної подачі мовного матеріалу. Мова використовується у звичних ситуаціях спілкування. Таким чином, під час навчання мовленнєвий та мовний матеріал формується ситуативно, імітуючи реальну комунікацію. Навчальний матеріал розділяють на різні теми, серед яких перші 20–30 тем входять до усіх підручників з англійської мови вже на початковому етапі. Такими темами є, наприклад, «Meeting new people», «At the shop», «Transport», кожна з яких складається з окремих комунікативних ситуацій. Наприклад, знайомство може відбуватися на роботі, на вечірці чи на вулиці. Характер діалогів змінюється залежно від соціальних ролей усіх учасників. Вважається, що навчання, що витікає з комунікативних ситуацій, є особливо успішним під час оволодіння навичками усного мовлення. До кожної теми необхідно включити деякі важливі дієслова, слова і вирази, граматичні моделі. Деякі фрази, можуть пропонуватися як нові для вивчення, а деякі – як готові блоки для запам'ятовування, без граматичного пояснення. Концентричне розташування матеріалу виступає четвертим комунікативним принципом навчання іноземних мов. Комунікативність навчання передбачає розподіл навчального матеріалу за декількома замкнутими циклами (концентрами). Кожен концентр являє собою комунікативне ціле, організоване таким чином, аби студенти могли спілкуватися, задавати запитання, читати тексти певних типів. Студенти отримують в кожному концентрі матеріал, достатній для побудови комунікації в окремій сфері спілкування. Разом з ситуативно-тематичною презентацією навчального матеріалу концентричний принцип робить можливим повторення граматичних явищ у процесі навчання. Послідовність навчального та мовного матеріалу забезпечує перехід «від легкого до складного», «від вивченого до нового» і, таким чином, розвиток умінь і навичок студентів як по спіралі. З принципом концентризму пов'язане виокремлення етапів навчання. В основному виділяють три етапи: початковий, середній (тривалий) і вищий [7, с. 259].

П'ятий комунікативний принцип – вивчення лексики та морфології на синтаксичній основі. Відповідно до цього принципу, речення представлене мінімальною функціонуючою одиницею спілкування. Люди виражають свої думки у реченнях. В цьому принципі вивчаються граматичні явища мови, вживання різних видів дієслів, і тому студентам дуже важливо оволодіти вмінням будувати правильно речення. Думки методистів стосовно речень як головної одиниці спілкування різняться. Наприклад, в статті «Direction sin thet eaching of discourse» Х. Уїддоусон вважає, що викладачі іноземних мов занадто концентруються на вивченні речень, коли потрібно більше акцентувати увагу на контекст речення, на контекст спілкування. У вправах часто існує «псевдоконтекст» і в них використовують діалоги, як фон для важливого речення [6, с. 51]. Кандлін у своїй статті «The status of pedagogical grammars» [2, с 74] вважає, що якщо у навчанні уся увага концентрується на побудові речень, то це не відповідає цілі, так як в реальному спілкуванні усі висловлювання та речення існують не ізольовано, а в контексті. На думку Уїддоусона, потрібно забути про навчання на синтаксичній основі та почати навчати комбінуванню речень, або ж – навчати дискурсу [6, с. 57]. Ці судження є обґрунтованими, так як часто вправи з іноземної мови, наприклад діалоги і вправи «запитання-відповідь», здаються штучними, абстрактними. Однак з думкою Уїддоусона про те, що навчання на синтаксичній основі слід забути, ми не можемо погодитися. Нам здається очевидним, що особливо на початковому етапі навчання іноземних мов важливо, аби спочатку тих, хто навчається, навчили будувати речення і лише потім комбінувати їх в єдиний цілісний текст.

Популярний на Заході принцип конструктивізму, пов'язаний з навчанням лексики та морфології на синтаксичній основі, часто також пов'язують з комунікативністю. Але, конструктивізм – це не метод навчання, а скоріш за все теорія пізнання. Відповідно до конструктивізму, навчання є процесом, у якому студент будує свої думки і судження про світ в інтерактивній співпраці з оточуючим середовищем, тобто він сам вивчає, думає і робить висновки. Отож, завдання вчителя – це надання студентам можливості висловлювати свої власні погляди і підтримувати їх в цьому процесі. Відповідно до конструктивізму, навчання завжди тісно пов'язане з попередніми засвоєними поняттями тих, хто навчається та навколишнім світом [5, с. 38]. Одним зі спільних принципів комунікативності та конструктивізму є те, що навчання лексики та морфології повинно розпочинатися на прикладі речення як мінімальної функціональної одиниці спілкування. Починаючи з найпростішого речення, можна починати будувати складніші. Наприклад, She is reading now. She is reading a book now. She is reading an interesting book now. Можна також дати студентам слово, з яким вони потім складуть різні речення. Таким чином, працюючи з реченнями, студенти розвивають уміння та навички використання різних мовних засобів за звичних для них

умов. Також ті, хто навчаються, невимушено вчать лексику і знайомляться з різними граматичними формами та їх застосуванні в реченнях. Однак слід зазначити, що речення само по собі не є комунікативним. Труднощі в роботі з реченнями – це те, як пов'язати окремі речення з реальною комунікацією, таким чином, щоб ситуації та фрази не виглядали штучними.

Останнім комунікативним принципом є урахування країнознавчого аспекту в процесі навчання мови. Цей принцип пов'язаний з комунікативною спрямованістю навчання англійської мови як іноземної. На думку багатьох досвідчених викладачів та методистів, під час навчання іноземної мови необхідно давати мінімум відомостей про історію, економіку та культуру країни, мова якої вивчається. Однак іноді, тим хто навчається, важко спілкуватися повноцінно і адекватно, якщо вони не розуміють значення слів у різних мовних зразках і не знають, про що йдеться, коли тема розмови стосується історії країни або культурних побутових традицій народу.

Отже, на основі аналізу основних принципів комунікативного підходу до навчання англійської мови можемо зробити висновок, що необхідно створювати на заняттях особистісно значимі ситуації, які стимулюють спілкування, подавати такий матеріал, який найбільше привертає увагу, впливаючи на емоційну та інтелектуальну сфери студентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Brumfit C. J., Johnson K. *The Linguistic Background. The Communicative Approach to Language Teaching*. Ed. by Brumfit, C.J., Johnson K. – Oxford: Oxford University Press, 1979. – p. 1–46.
2. Candlin C. N. *The status of pedagogical grammars. The Communicative Approach to Language Teaching*. Ed. by Brumfit C. J., Johnson, K. – Oxford University Press: Oxford. 1979 – p. 72–81.
3. Hymes D. H. *On Communicative Competence. Sociolinguistics*. Ed. by Bride J. B., Hymes, Janet. Penguin: Harmondsworth, 1971. – p. 269–293.
4. Morrow, Keith. *Principles of communicative methodology. Communication in the Classroom*. Ed. by Johnson, Keith, Morrow. Longman: Essex. 1981. – p. 59–66.
5. Littlewood W. *Communicative Language Teaching*. Cambridge University Press: Cambridge. 1981. – p. 30–96.
6. Widdowson H. G. *Directions in the teaching of discourse. The Communicative Approach to Language Teaching*. Ed. by Brumfit, C.J., Johnson K. Oxford University Press: Oxford, 1979. –p. 49–60.
7. Турунен Н. К вопросу о лингводидактическом аспекте межкультурного общения и коммуникативного поведения. *Изучение и преподавание русского языка в Финляндии: сборник статей.* / Н. Турунен Под ред. Мустайоки А. и др. СПб: Златоуст, 2010 – с. 252–263.